

Børge Madsen

OM LOGISKE OG FAKTISKE FORSKELLE I VÆRDIPROBLEMATIKKEN

Børge Madsen genoptager en debat, som løb i POLITICAS 1. og 2. årgang, om eksistensen eller ikke-eksistensen af den logiske kløft mellem 'er' og 'bør', og de mulige konsekvenser, for samfundsvidenskaben, der følger heraf. Børge Madsens tese er, at den logiske kløft ikke er bevist, men derimod har status af en apriorisk antagelse. Altså, man er begyndt med at antage det, der skulle bevises.

Denne artikel knytter sig til følgende POLITICA-artikler:

Hans Fink: Beskrivelse og vurdering. POLITICA 1. årg, nr. 1 (1968), pp. 4-12.

Hans Henrik Bruun: Om sætninger i civil og i uniform. POLITICA 1. årg, nr. 2 (1968), pp. 6-15.

Hans Fink: Om videnskab og vurderinger. POLITICA 2. årg, nr. 1 (1969), pp. 2-11.

Jeg vil gerne optage en diskussion, som mange sikkert vil opfatte som uddebateret forlængst - en diskussion, der bl.a. også kørte her i POLITICA for nogle år siden. Det er den evindelige diskussion om eksistensen af en logisk kløft mellem 'er'- og 'bør'-udsagn, der skal drages frem. I 1968 havde en filosof ved navn Hans Fink en artikel i POLITICA, hvor han prøvede at påvise, at værdirelativisterne/positivisterne aldrig havde bevist, at der eksisterede en sådan logisk kløft mellem 'er'- og 'bør'-udsagn. Artiklen udmærkede sig ved at være særdeles uklart skrevet og efter tre gennemlæsninger af et ligeså uklart modindlæg fra Hans Henrik Bruun i næste nr. af POLITICA kan jeg se, at de to skribenter - meget forståeligt - taler forbi hinanden. Men såvidt jeg kan se, er den fremherskende opfattelse på Institut for Statskundskab, at Bruun kulede Fink forsvarligt ned i jorden - og det, mener jeg, er en misforståelse, som må rettes!

I sin guldmedaljeafhandling "Moralbegrundelse og logik" (København 1970) fremstiller Fink sine tanker anderledes klart, og jeg vil i det følgende prøve at referere hans tankegang herfra.

Man ser tit den logiske kløft forklaret på følgende måde: Man kan ved en opstilling af en logisk syllogisme vise, at.

hvis vi har udelukkende 'er'-udsagn i præmisserne, så får vi også et 'er'-udsagn i konklusionen. Hvis vi vil have et 'bør'-udsagn i konklusionen, må der forinden indføres et 'bør'-udsagn i mindst én af præmisserne. Har man to 'er'-udsagn i præmisserne og alligevel får et 'bør'-udsagn i konklusionen - ja, så har man brudt syllogismens regler, idet man har tilføjet noget i konklusionen, som ikke allerede stod i præmisserne. Man bryder altså de logiske regler ved at slutte fra 'er'-til 'bør'-udsagn. Jeg vil kort illustrere dette:

1. præmis	'er'-udsagn
2. præmis	'er'-udsagn
<hr/>	
konklusion	'er'-udsagn
Ingen muligheder for et 'bør'-udsagn, med mindre et sådant indføres i præmisserne.	

Fink påpeger, at fejlen i dette bevis ligger i, at man på forhånd antager det, man vil bevise! For at beviset kan fungere, må man nemlig antage følgende: "Der er en forskel på 'er'- og 'bør'-udsagn". Og det var jo netop det, man skulle til at bevise. Jeg vil gerne citere Fink.¹⁾

"Tages 'indeholder' i betydningen 'indeholder implicit', er det klart, at naturalisterne begår en fejl, hvis de vil udlede, hvad man bør gøre, fra præmisser, som ikke engang implicit indeholder et 'bør'. Men det er heller ikke det, naturalisterne vil. Hume's argument forudsætter, at præmisser, der udsiger noget om, hvad mennesker er, og hvad de faktisk gør, ikke implicit kan indeholde noget 'bør'. Men hvordan og med hvilken ret kan Hume forudsætte dette? Naturalisterne vil netop hævde, at 'bør' fuldt og helt kan være indeholdt i sådanne præmisser. Det er muligt, de tager fejl her; men intet i Hume's argument kan tvinge dem til at indse dette: ... Argumentet vil være gyldigt over for folk, som vil hævde den selvmodsigende påstand: "'bør' og 'er' tilhører hver sin skarpt adskilte logiske sfære; men alligevel kan man udlede 'bør' fra 'er'". Men det naturalisterne vil hævde er snarere: "Forskellen mellem 'bør' og 'er' er af en sådan art, at den er ganske irrelevant for spørgsmålet om det ene led kan udledes af det andet".

---

1) Fink: Moralbegrundelse og Logik, København 1970, s. 44.

Nogle vil måske hævde, at ovennævnte ingenlunde er antaget, men det vil gå op for dem, at det alligevel er en antagelse, hvis de prøver at antage det modsatte, nemlig: "der er ingen forskel på 'er' og 'bør'". Kæder vi nu denne antagelse sammen med syllogismen ses det, at vi let kan få et 'bør' i konklusionen, for det er allerede i præmisserne:

1. 'er' $\approx$ 'bør'-udsagn
2. 'er'-udsagn

---

kon. 'er' $\approx$ 'bør'-udsagn - der svarer til et 'bør'-udsagn.

'Bør'et ligger i selve naturen, som den er, og det er derfor let ad videnskabelig kontrollabel vej at nå frem til, hvordan vi bør opføre os, mener naturalisten. Vi ser altså, at når man antager det modsatte af positivisten, når man også til det modsatte resultat. Resultatet er direkte afhængigt af antagelsen, der ligger forud. - Jeg håber, man har forstået kritikken: det er ingen sag at bevise, hvad man på forhånd har antaget - men et sådan bevis er trivielt og intetsigende.

Den antagelse, at der ikke er nogen forskel på 'er' og 'bør' hævdes især for tiden af en gruppe mennesker, man kalder "de etiske naturalister". Disse mennesker er ofte blevet hånet for denne indstilling, og den fejlslutning, man mente de gjorde, gav man ligefrem et navn - "The naturalistic fallacy". Men positivisterne var nok lovlig hurtige i vendingen her - for ud fra naturalisternes antagelse er slutningen gyldig.

H.H. Bruuns modindlæg er meget svært at referere kort - men man kan med en vis ret hævde, at Bruun prøver at vise, at 'er'-udsagn altid har en tvingende materiel nødvendighed - og forudsat de er sande, kan de altid føres tilbage til virkeligheden, som de stemmer overens med. Denne egenskab besidder 'bør'-udsagn ikke, mener Bruun. Udsagnet: "Denne svamp er giftig" (udsagnet antaget for sandt) har den materielle nødvendighed, at hvis vi går hen og spiser svampen, så bliver vi forgiftet. Dette behøver ikke at være tilfældet med 'bør'-udsagn. Tag f.eks. udsagnet: "Der bør ikke være biler i DK". Bare fordi jeg ønsker dette, behøver virkeligheden ikke at tage sig sådan ud - hvad den jo rent faktisk heller ikke gør. Mens 'er'-

udsagn har referens til virkeligheden, er dette ikke tilfældet med 'bør'-sætningen, mener Bruun. Men her har vi igen, hvad man fristes til at kalde "the positivistic fallacy" - det, Bruun tror er et bevis, er intet andet end en antagelse. Naturalisterne vil netop hævde, at der findes 'bør'-udsagn med referens til virkeligheden, og det modbeviser Bruun ikke ved at antage det modsatte.

Fink vil altså reducere det såkaldte bevis for en logisk kløft til en antagelse om en forskel. Men det er det, Bruun misforstår, for han tror, at det, Fink er ude efter, er, hvad jeg kalder antagelsen. Men det er ikke tilfældet, det er beviset, Fink er ude efter.

Jeg vil gerne prøve at gå lidt videre, end Fink i kritikken af beviset for en logisk kløft mellem 'er' og 'bør'. Spørgsmålet er nemlig, om man i det hele taget kan bruge en sådan syllogisme til at bevise, at der er en logisk kløft mellem 'er' og 'bør'. Vi kunne forestille os, at man ad empirisk vej nåede frem til, at der er en faktisk forskel mellem 'er' og 'bør', ligesom der er en forskel mellem 'at gå'/'at løbe' og 'rødt'/'grønt'. Værdirelativisten ville på baggrund af denne revolutionerende opdagelse måske hævde, at nu må man da kunne bevise, at der er en logisk kløft. Jeg mener ikke, dette er tilfældet. Konsekvensen ville nemlig blive, at vi kunne lave logiske kløfter mellem alt. Vi ville kunne bevise, at der er en kløft mellem 'rødt'/'grønt', 'en liter mælk'/'en liter øl', osv. Ethvert barn ville kunne opstille et bevis, der tager sig ud som følger:

1. alle græsplæner er grønne
2. dette er en græsplæne

---

kon. plænen er grøn

Plænen kan kun blive rød, hvis der er noget 'rødt' i mindst én af præmisserne - ergo - en logisk kløft er etableret!

Den faktiske forskel i definiens ophøjes her til en logisk kløft, og man ville også let kunne komme med et lignende

éksempel m.h.t. copula. Jeg mener, at når man kan drage ovennævnte konsekvens - at enhver faktisk forskel kan ophæves til en logisk kløft - så er denne logiske kløft intetsigende. Men det må straks tilføjes, at denne slutning skyldes min opfattelse af begrebet 'logisk kløft'. Jeg opfatter nemlig dette begreb som rent betydningsmæssigt liggende meget tæt ved begrebet 'logisk forskel'. Men det kan være, at denne opfattelse er afvigende fra den ånd, hvori begrebet 'logisk kløft' er skabt? - Men hvis det er tilfældet, at de to termer 'logisk kløft' og 'logisk forskel' dækker over det samme begreb, så synes jeg ikke, det vil være meningsfuldt at sige, at der er en logisk kløft mellem 'rødt'/'grønt' (jeg synes i det mindste, det vil være en devaluering af sproget), som syllogisme-beviset jo må nå frem til. Jeg vil mene, at der er tale om en faktisk forskel mellem 'rødt'/'grønt', ligesom der er en faktisk forskel mellem 'folkevogn'/'Opel', 'hest'/'ko', 'armbåndsurs'/'vækkeur', osv. Hvorimod jeg vil opfatte forskellen mellem 'sten'/'universitetsinstitution', 'fyldepen'/'relation' - som logiske forskelle - dvs. at begreberne ligger i hver deres logiske kategori. Og når to begreber kan placeres i hver sin logiske kategori, så vil jeg mene, at man kan tale om en logisk kløft mellem disse to begreber, fordi vi i en syllogisme ikke kan slutte fra det ene (i præmisserne) til det andet (i konklusionen). Men som sagt kan det være, man havde en hel anden intention, da man skabte begrebet 'logisk kløft' - og jeg håber, man i så tilfælde vil lade mig det vide. Men med disse iagttagelser er vi ude i en sprogløge, og som det måske er læseren bekendt, er der ingen formelle regler for, hvad der sætter skel her. Flere filosoffer er kommet med forslag til, hvad der konstituerer en logisk forskel i sproget. Bertrand Russel mente f.eks., at dette var tilfældet, når to termer var "ej substituerbare", men det er der mange, der har ment ikke var tilfældet og så har opstillet andre regler, som igen er forkastet af andre osv. - og så er vi jo lige vidt.

Konklusionen af dette er, at jeg ikke mener, vi ad formel logisk vej kan skabe en kløft mellem 'er' og 'bør' (selv om der er tale om en faktisk forskel) - og hvis man prøver

åd uformel logisk vej (sproglogik), nå ja, så er der jo ikke almindelig accept af det resultat, men når frem til. Tilbage er der (måske indtil der er etableret en formel sproglogik) så kun et trosspørgsmål - man kan tro, at 'er' og 'bør' er identiske, at der er en faktisk forskel, og endelig kan man tro, der er en sproglogisk forskel/identitet.